

YÛNUS EMRE ŞİİRİNDE SİMGE VE SİMGEÇİLİK

Symbol and Symbolism in Yûnus Emre Poetry

Timuçin AYKANAT¹

¹ Dr., timici_n@hotmail.com, [orcid.org/ 0000-0003-1643-536X](https://orcid.org/0000-0003-1643-536X).

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 14.03.2023

Kabul/Accepted: 08.04.2023

DOI:10.20322/littera.1264840

Anahtar Kelimeler

Yûnus Emre, Simgeçilik, Simge.

ÖZ

Türk tasavvuf edebiyatı, genel çerçevede yaşanılarak yazılan ürünlerle vücut bulan bir edebiyattır. Bu eksende söz konusu edebiyat, ağırlıklı olarak insan ve vahdet-i vücud algısı etrafında şekillenmiştir. İlgili edebiyatın kadrosu, çoğunlukla mutasavvıftır. Bu doğrultuda kaleme alınan eserler de tasavvuf içeriklidir. Hedef, tasavvuf öğretisini insanoğluna aktarmak ve insanoğlunun daha rahat bir yaşantı sürmesini sağlamaktır. Bunu yapabilmek için iletişim şarttır. Eserlerin insanla iletişim kurma kaygısı, söz konusu eserlerin dilinin sade, üslubunun ise akıcı olmasına neden olmuştur. Söz konusu eserler, bu mantıktan hareketle çoğu kez sanat yapma kaygısı da gütmemişlerdir. İlgili edebiyatta yer edinenlerin büyük bir kesimi, sanatını ve eserlerini, insanoğlunun hizmetine sunmuştur. İnsanlığın dünya ve ahiret yaşantısında kazançlı çıkması adına yapılan söz konusu sesleniş, Türk tasavvuf edebiyatının birçok ses yetiştirmesini sağlamıştır. Bu seslerin başında hiç kuşkusuz Yûnus Emre gelir. Yûnus Emre, Türk tasavvuf edebiyatının en yalın sesli şairlerinden biridir. Onun kullandığı dil, arı ve duru bir Türkçedir. Yûnus Emre'nin dilinin bu denli sade olması, simgeci anlatımından ileri gelir. Yûnus Emre şiirindeki simgeçilik, şiirinin bütününe sirayet etmiştir. Onun içindir ki Yûnus Emre ekolü diye bir ekol oluşmuş ve araştırmacılarca onun dil ile üslubu ve anlatımı sürekli değerlendirme ve gözlem altında tutulmuştur. Yûnus Emre şiirinde yer edinen teşbihî ve öyküleyici anlatımlar ile sembolizm *Dîvân*'ının tümünde işlenmiş gibidir. Bu nedenle var olan çalışmalar hatırlatılmak yoluyla örnek beyitlerin tümü anlamlandırılmaları dikkatlere sunulmuştur. Beyitlerde yer edinen özel kavramların aslında birer simge olduğu vurgulanmıştır. Bu durumun bir anlatım özelliği olduğu belirginleştirilmiştir. Böylelikle söz konusu makale, Yûnus Emre'nin neyi nasıl anlattığını ortaya koyarken şairlerin söylemlerine ilişkin bir hususu da gündeme getirmiştir.

ABSTRACT

Keywords

Yûnus Emre, Symbolism, Symbol.

Turkish Sufi literature is a literature written by living in a general framework. On this axis, the literature in question has been shaped mainly around the perception of human and unity of body. The staff of the relevant literature is mostly mystic. The works written in this direction are also sufi content. The aim is to transfer the doctrine of mysticism to human beings and to enable human beings to lead a more moderate life. To do this, communication is essential. The anxiety of the works to communicate with people has caused the language of the works in question to be simple and the style to be fluent. Based on this logic, the works in question often did not have any concerns about making art. A large part of those who took a place in the relevant literature presented their art and works to the service of mankind. The aforementioned call, made on behalf of humanity to gain profit in the life of the world and the hereafter, enabled Turkish sufi literature to raise many voices. One of these voices is undoubtedly Yûnus Emre. Yûnus Emre is one of the most plain-voiced poets of Turkish sufi literature. The language he uses is pure and clear Turkish. The simplicity of Yûnus Emre's language is due to his symbolist expression. Symbolism in Yûnus Emre's poetry is ingrained in the knitting of the poem. That's why a school called Yûnus Emre's school was formed and his language, style and expression were kept under constant evaluation and observation by the researchers. The similes and narrative expressions and symbolism in Yûnus Emre's poetry seem to have been processed throughout his *Dîvân*. For this reason, by reminding the existing studies; all of the sample couplets were presented to the attention with meaning. It was

emphasized that the special concepts in the couplets are actually symbols. It became clear that this situation was a narrative feature. Thus while the article in question reveals what Yûnus Emre tells and how It also brought up an issue related to the discourses of poets.

Atıf/Citation: Aykanat, T. (2023), "Yûnus Emre Şiirinde Simge ve Simgecilik", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 9/2, 272-289.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Timuçin AYKANAT, timicin@hotmail.com

GİRİŞ

Yûnus Emre, Türk tasavvuf edebiyatının en yalın sesli şairlerinden biridir. Yûnus Emre, şiirlerinde bir anlamda kendini yansıtmıştır. Bu yansıtmış, yaşadıklarını şiirselleştirmesi ile ortaya çıkmıştır. Şiirleri, bir dervişin yaşantısı üzerinden tasavvuf öğretisinin ne olduğunun ortaya konmuş biçimidir. İnanan bir insan olan Yûnus Emre, insanlığa ortak çerçeveden seslenmiş ve arı ve duru bir insan olmanın yollarını göstermiştir. Bu sebeple de şiirlerinde "insanı ve vahdet-i vücud" felsefesini işlemiştir.

"Esasen Yûnus'un şiirinde ele aldığı işlediği temalar ruh dünyasının bir başka deyişle mânevî cephesinin aynasıdır. Onun şiirlerinde aşk, kâmil insan, hayat-ölüm, varlık-yokluk vb. gibi metafizik konuların hâkim olduğu görülmektedir. Dolayısıyla o, kâmil insan adını verdiğimiz ideal insan tipini, kendi ideal benliğinde ancak aşk ile bulabilmektedir. Bunun için de kâmil mürşidin rehberliği ve nefis terbiyesi mutlaka gereklidir. Velhâsil Yûnus'un kullandığı motiflerin sembolik değerleri "insan ve tasavvuf" eksenindedir diyebiliriz." (Yakit 2002: 20).

"Hayatın pek çok yönüne ilişkin duygu, düşünce ve inançların, bilhassa şâirler tarafından pek çok somut semboller ile ortaya konulduğu ve soyut, anlaşılması güç hususların zihinde canlandırılabilmesi için de sembollerin çok önemli katkılarının olduğu bilinmektedir." (Yıldırım 2015: 236). Bu doğrultuda özellikle mutasavvıflar, anlatımda belirginlik adına sembollerden oldukça yararlanmışlardır. Mevlânâ, bu durumun güzel bir örneğidir. (İncidağı 2015).

"Yûnus Emre, düşünce ve rûh dünyası gereği sembollere başvurmadan edememiştir." (Şimşek 2022: 35). Yûnus Emre, çoğu nasihat içerikli olan şiirlerinde bazen doğrudan ve bazen de dolaylı anlatıma başvurmuştur. (Gökalp 2009: 523). Bu başvuru, şiirinin tümüne işlemiş gibidir. Yûnus Emre'nin bu tarz anlatımdaki gayesi, yol göstericiliğin kolay olmasını sağlamaktır.

Yûnus Emre, teşbihi anlatımlara da (Çukurlu 2010) yer vermiş bir şairdir. Onun şiirinde teşbih, sıradan bir benzetmeden çok daha ötedir. Onun şiirinde teşbih, sembolik bir anlatımla sunulur.

Yûnus Emre, aynı zamanda bir düşünce adamıdır. Onun tefekkürü, daha çok yaratılış fikri üzerine bina olmuştur. (Açıkgöz 2021: 73-88). Düşüncesinin uzantılarından biri de vahdet fikri ve birlik çağrısıdır. (Yazar, Araboğa ve Beyhan 2021: 203-232). Şiirlerinin geneline yansımış olan bu hususlar, onun çok farklı coğrafyalara seslenmesini sağlamıştır.

Yûnus Emre, kültürlerarasılığın da yapıtaşlarından biridir. (Aksoy Arıkan 2021: 44-61). Öyle ki Yûnus Emre ve şiiri üzerine çokça çalışma kaleme alınmıştır. Yûnus Emre Külliyyatı (Tatçı 2008), Yûnus Emre ve *Dîvânı* (Tavukçu 2022), Yûnus Emre Kitabı (ed. Tavukçu, 2017) ve Yeni Türk Şiirinde Yunus Emre Okulu ve Misyonu (Aktaş, 2003) gibi çalışmalar, söz konusu yapıtaşının kıymetini ortaya koymak bakımından kayda değer örneklerdir. Elbette Yûnus Emre üzerine söylenen sözler işaret edilen bütüncül çalışmalarla sınırlı değildir. Onun anlam dünyasını ortaya koyan çalışmalar, ondaki simgeciliğin de rahat anlaşılmasını sağlayacak çalışmalardır. Yunus Emre’de Anlam Arayışı (Aça 2021: 1-9), Yunus Emre’nin İnsana, İnsanlığa Bakışı ve Günümüze Mesajları (Şanlı 2009: 955-961), Yunus Emre’de Kozmolojinin Estetik Sunumu (Özdemir 2020: 493-518), Yunus Emre’nin Kavram Dünyası (Yaylagül 2014: 449-459) gibi anlamsal çalışmalar, söz konusu hususun daha rahat anlamlandırılmasını işaret eden örneklerdir.

1. Yûnus Emre Şiirinde Simge ve Simgecilik

Simge, genel çerçevede bir nesnenin zihinde uyandırdığı hâl olarak tanımlanabilir. (Koçak Tarihsiz: 43). Simge, imge ve gönderge kavramlarıyla içli dışlıdır.

“İmge, herhangi bir varlık veya kavramın zihinde yeniden anlamlandırılmasıdır. Bu hususta kişinin öznel duyuları ön plana çıkacaktır. Bu bakımdan imgelemede gönderici-alıcı arasındaki ilişki önem taşır.” (Karabulut 2015: 606).

“Doğal dilin kullanıldığı iletişim biçiminde -çok özel durumlar dışında- her zaman dil dışı gerçekliğe gönderme yapılır. İletişimde bulunan verici (konuşan, yazan) ve alıcı (dinleyen, okuyan) iletişimi sağlayabilmek için dil dışı gerçeklikleri biçimlendiren sözcükleri kullanır; bugün, ev, üniversite, çocuk, kaleci... Bu dil dışı gerçekliklere gönderge diyoruz.” (Eziler Kıran 1994: 236).

Bir kartal ya da aslan simge iken, gücün imgesi konumundadırlar. Devlet yönetimini temsil etmeleri hâlinde ise gönderge durumuna bürünürler.

Bir sinek bir kartalı kaldurup urdı yire

Yalan degül gerçektür ben de gördüm tozını (Tatçı 2008: 429//407/5)¹

Bu beyitte, “sinek” ve “kartal” ibareleri birer simgedir. Zayıflık ve gücün imgesi konumundadırlar. Anlatılmak istenense göndergenin tespitini sağlayacaktır. Yani anlatılmak istenenle gönderge aynı şeyi ifade etmektedir. (Sâffât, 37/171-173)’te belirtildiği üzere “Bizim ordumuz şüphesiz üstün gelecektir.” (Altuntaş ve Şahin 2011: 500). Allah’ın burada kastedtiği ordu sivrisineklerden oluşan bir ordudur. İlgili ordunun üyelerinden total bir sinek Nemrud’a musallat olmuş ve Nemrud, tükenip bitmiştir. Beyitte yer alan “ben de gördüm tozunu” ibaresi, yine simgeci bir anlatımla Yûnus Emre’nin bu vakiya ve ilgili ayetlere iman ettiğinin delilidir.

¹ Gösterimde taksim işaretinin sol tarafı, şiir numarasını sağ tarafı ise beyit numarasını işaret etmektedir.

2. Örnekler Işığında Yûnus Emre Dîvânı'nda Simge ve Simgecilik

Yûnus Emre Dîvânı'nda simge ve genel anlamda simgeci anlatım bir hayli yer tutmuştur. Bu husus, elbette ki genel başlıkta verilen popüler örneklerle sınırlı değildir. Bu bakımdan örnekler ışığında Yûnus Emre'nin simgeci anlatımı ve onun şiirinde yer bulan simgeler, değerlendirilmelidir. Bu da öne sürülenlerin somutlanmasını sağlayacaktır.

Klasik Türk şiiri mitolojiden bağımsız düşünülemez. Onun kaynaklarından biri de mitolojidir. Mitolojide yer edinen kavramların büyük bir kesimi, klasik Türk şiirinde işlenmiştir. Mitolojik kuşlar bunun sadece bir örneğidir. Klasik Türk şiirinde mitolojik kuşlar deyince akla ilkin Hümâ, Anka ve Simurg gelir. Yûnus Emre, Dîvânı'nın daha başında bir simge olan Simurg'u manen anar. Simurgun söz konusu beyitte bir simge olduğunun aşikâr kılınması adına Simurg'a değinmekte yarar vardır:

"Kaynaklarda verilen Simurg'la ilgili bilgiler büyük ölçüde Anka için verilen bilgilerle benzerlik göstermektedir. Çünkü Simurg Anka'nın Farsçadaki adıdır. Simurg, Anka adı verilen hayalî büyük bir kuş olarak tanımlanmakta olup Simurg kelimesi de 'otuz kuş büyüklüğünde' anlamındadır. Simurg-ı ateşin-per ve simurg-ı zerrin-per tamlamaları ise güneş karşılığı kullanılır. Simurg'la ilgili olarak ayrıca mitolojiye göre Kaf dağının arkasında yaşadığına inanılan bir kuş, Anka kuşu, masal kuşu, Zümrüd-i Anka, Ankâ-yı muğrib denilen hayalî bir kuş tanımları verilmektedir. Elbruz dağında bulunduğuna inanılan Simurg'da her kuştan bir iz bulunduğu için Simurg denilmiştir. Bir başka söylentiye göre Simurg her kuştan bir tüy taşıdığı için vücudu bir kuşlar koleksiyonu gibidir, yüzü insan yüzüne benzer. Farsçadaki diğer adı da Sireng'tir. Simurg'un aslında bir kuşun adı olmayıp Rüstem'i yetiştiren olgun bir kişinin adı olduğu da söylenmektedir." (Batislam 2002: 202).

Gönlüm canum 'aklum bilüm senün ile karâr ider

Pervâz ururlar dem-be-dem uçuban dosta gitmege (1/2)

Burada pervaz uran yani kanat çırpın Yûnus Emre'nin canıdır ve Simurg misali hedefine varmayı ummaktadır.

Âb-ı hayâtun çeşmesi 'âşıklarun visâlidür

Kadehi tolı yüridür susamışları yakmaga (1/7)

Klasik Türk şiirinde kadeh, çokça isim ve çokça anlam katmanı etrafında anılagelmiştir. Klasik Türk şiirinde kadeh metaforu (Tavukçu 2019 ve Tavukçu 2022: E.T. 05.03.2023) daha çok Bezm-i Elest'e gönderimde bulunur. Bu nedenle edebiyatta "kadeh" deyince akla ilk olarak (A'râf, 7/172)'de yer edinen sözleşme gelir. Bu sözleşme esnasında Allah, Yûnus Emre'nin söz konusu beyitinde işaret ettiği üzere kullarını kendine yakınlaştırmak istemiştir. Beyitte işlenen "Âb-ı Hayât" da bir simgedir. İlâh'ın "el-Hayy" sıfatını simgeler. O'nun her daim diri olduğunu örnekler. (Çelebioğlu 1988: 3-4).

‘Işk da’vîsin kılan kişi hîç anmaya hırs u hevâ

‘Işk evine girenlere ayruk ne meyl ü ne vefâ (2/1)

Yûnus Emre, bu beyitte “‘Işk evi” ifadesini kullanmıştır. Bu ifade bir simgedir. Söz konusu ifadeden kasıt, meclis metaforu oluşturan gönül ya da daha somut bağlamda mescittir.

“Mescid, Arapça’da ‘eğilmek, tevazu ile alını yere koymak’ mânasına gelen sücûd kökünden ‘secde edilen yer’ anlamında bir mekân ismidir. Secde namazın rükünleri içinde en önemlisi, Kur’an’a göre insanın daha ilk yaratılışında şahit olduğu bir hürmet ifadesidir. (Bakara, 2/34). Hz. Peygamber’in bildirdiğine göre kulun Allah’a en yakın olduğu an secde anıdır. (Nesâî “Taṭbîk”, 78).” (Önkal ve Bozkurt 1993: 91-92).

Yûnus Emre’nin ayruk dediği, dosta yabancı olan herkes ve her şeydir. Secde etmek için mescide giren kişi ile dosta yabancı olan herkes ve her şeyin ilişkisi kesilir ya da en azından kesilmelidir. Bu bağlamda söz konusu simge, Allah’a yaklaşmanın adresi olan mescidi imgelemektedir. Gönderge, ibadet mefhumudur.

Her kimde kim ‘Işk varisa ayruk ne sıgar ol yire

Dost döşegine geçemez at u katır yâhûd deve (2/7)

“Dost döşegi” ifadesi gönlü simgelemektedir. Gönül ibaresinin Türk tasavvuf edebiyatında “tecelligâh-ı ilâhî” olduğu bilinmektedir. Aşk ile dolu olan gönül, masivadan arınmıştır. Bu beyitte konu edilen “at, katır ve deve” de birer simgedir. Mâl ve mülkü simgelemektedir.

‘Işk etegin tutmak gerek ‘âkıbet zevâl olmaya

‘Işkdan bir elif okıyan kimseden su’âl olmaya (5/1)

“‘Işk eteği” burada bir simgedir. Bir şeyhe bağlanmayı ve derviş olmayı sembolize etmektedir. “Elif” de bir simgedir. Dürüstlüğü sembolize etmektedir. “Eteğin tutmak” ve “Elif okumak” deyimleri ekseninde Yûnus Emre, Allah’a ulaştıracak bir yol gösterici ile hemhâl olmanın gerekliliğini ifade etmektedir.

Görmez misin sen aruyı her bir çiçekden bal ider

Sinek ile pervânenün yuvasında bal olmaya (5/5)

Aslında her simge aynı zamanda bir imge ve göndergeyi işaret eder. Böylelikle de öz ve düz biçimde anlatılmak istenen muhataba ulaştırılabilmektedir. Burada “arı, sinek, pervâne ve bal” birer simgedir. Arı, dünya ve ahireti için çalışanı; sinek, dün ve bugünü bir olanı; pervâne, heves peşinde koşanı, bal ise yapılan amelleri işaret etmekte ve simgelemektedir. Burada imge, hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünya için yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalışmaktır. Gönderge ise Hz. Peygamber’dir.

Agaç ata bindüreler sinden yana göndereler

Yir altına indüreler kimse ayruk görmez ola (6/6)

“Ağaç at” ifadesi, tabutu simgelemektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. Neden “ağaç” ve neden “at”. Çünkü kültür, kutsallaştırdığını simgeler. Türk kültüründe ağaç (Turancı ve Özgen 2018: 154-171) ve at (Durmuş 2021: 1-12) yoldaşlığı ile ünlüdür. Ekonomik hayat ve inançsal yaklaşımlar, ağacın da atın da yoldaşlığını ispat etmeye yeterlidir.

Yazuklarımız tartıla anca perdeler yırtıla

Bilmedüğün günâhların anda sana ‘ıyân ola (9/7)

Beyit, “mizan ve terazi”den bahsetmektedir. Burada terazi kelimesi bir simgedir. Adaleti sembolize etmektedir. Yûnus Emre, “bilmediğin günahların” derken Allah’ın mutlak âdil olduğunu işaret etmektedir. Beyitte adalet bir imgedir. Bu beyit, “Artık kim zerre ağırlığına bir hayır işlese, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığına bir kötülük işlese, onun cezasını görecektir.” (Altuntaş ve Şahin 2011: 696) mealindeki (Zilzal, 99/7-8)’e gönderimde bulunmaktadır.

Gökden inen dört kitâbı günde bin kez okurisan

Erenlere münkirisen dîdâr ırak senden yana (10/4)

“Gök” her dem yüceliği simgeler. Ayette belirtildiği üzere; “Allah, arşa kurulmuştur” (Taha, 20/5). Bu istikamette gerek dinde gerek mitolojide ve gerekse edebiyatta (Çapraz, 2018: 46) gök kutsallığın sembolüdür. Yûnus Emre, söz konusu durumu bu biçimde örneklemiş kutsallığı imgelerken, ilgili ayete göndergede bulunmuştur.

Anun gibi Ma’şûkanun haberini kim getirür

Cebrâil-i mürsel sığmaz anda olicak münâcât (17/5)

Bu beyitte “Ma’şûka” ibaresi bir simgedir. İmge, Allah’ın merhameti dolayısıyla “Rahîm” sıfatıdır. Gönderge, Peygamber’e olan vahiydir. Allah’ın Rahman sıfatı, hemen tüm kullarını kapsar. Rahîm sıfatı ise özellikle inanan kullarını kapsar. Burada Yûnus Emre’nin söz konusu ibareyi tercih etmesinin en önde gelen nedeni, Hz. Muhammed’in “levlâk” sırrına mazhar olmasından ileri gelir.

Bu dünya bir lokmadur agzundadır çeynenmiş

Çeynenmiş ne dutmak hâ sen anı yutdun tut (18/4)

Dünya, bu beyitte bir “lokma”ya benzetilmiştir. Üstelik bu lokma, çiğnenmiş bir lokmadır. Çiğnenmiş lokmayı ağzında tutmak herhangi bir fayda sağlamayacaktır. Yutsan ne kaybedersin? Lokma, burada teşbih etrafında bir simgedir. Söz konusu simge, “ömür”ü (Özerol 2021: 429-462) imgelemektedir. Gönderge ise dünya ve ahiret yaşantısıdır. Yûnus Emre, bu beyitte dünyayı yaşamışsın, ölsem ne kaybedersin? Sorusuna yanıt aramaktadır.

Kuş hod yumurtayıdı yuva hod perdeydi

Ûn hod kudret ünidür bilmeyene kaz gelür (22/4)

Bu beyitte “kuş, yumurta, yuva ve kaz” birer simgedir. İmge, ilâhın kudreti mi yoksa kulun benliği mi? Sorusunun cevabıdır. Gönderge ise vahdettir.

‘Âşıklarun hâlini ‘âşık olanlar bilür

‘Işk bir gizli haznedür gizli gerekdür esrâr (26/7)

Beyitte aşk, gizli bir “hazine”ye teşbih edilmiştir. Bu bağlamda beyit, esrarın gizli tutulması gerektiğini ifade etmektedir. Onun içindir ki eskiler, esrarı sever. İçinde sır ve gizem olan şey her dem değerlidir. Simge de böyledir. Yûnus Emre, bu beyitte şiirinin ve kendisinin aşk dolu bir hazine gizeminde olduğunu söylemektedir.

Şer’ile hakikatün vasfını eydem sana

Şer’at bir gemidür hakikat deryâsıdır (29/5)

Şer’at, bir “gemi”yi hakikat ise “deniz”i simgelemektedir. Burada imge, “Toplum gemisi” hadisi (Işık 2017: 73-104)’dir. Gönderge ise Hz. Peygamber’edir. Hadisin özü, bir toplumda yaşayanların birbirlerinin haklarına riayet etmeleri şeklindedir.

Kişi gerek bile anı hem uyanuk ola cânı

Bilürsin dünyâ seveni baykuş gibi virândadır (44/3)

Bu beyitte “baykuş” bir simgedir. İmge, nefsi arzular ve gönderge de dünya sevgisidir. Baykuş, edebiyatta ve ağırlıkla inanç sisteminde olumsuz bir tiptedir. (Gülakan Kaman 2015: 1137-1154). Baykuş, viranelerin simgesidir. Nitekim bu hususta Sadî-yi Şîrâzî:

Efsanelerde uğursuz sayılan baykuş

Viranelerde hazine bülbüldür

demiştir.

‘Işkıla çalındı kalem ‘ışka yesir durur âlem

‘Âşıklar arasında Cebrâîl dahı hicâb durur (47/3)

Bu beyitte “kalem” simgedir. İmge, Levh-i Mahfûz’dur. Gönderge, Allah’adır. Beyitte; ilâhın ezelden ebede her şeyi bilmesi anlamına gelen kader mefhumu işlenmiştir.

Bunda kendözün gören ol durur yolda kalan

Benüm bir karıncaya va’llâh isnâdum vardır (51/5)

Beyitte kendini beğenmişlik ve kibirlenme konu edilmiştir. “İnsan ve karınca” birer simgedir. İmge, büyüklük ve alçakgönüllülük, gönderge ise Hz. Süleyman ve karınca arasında geçen ayete telmih yapılmasıdır. (Neml, 27/17-19).

Miskîn Âdem yanıldı Uçmak’da buğday yidi

İşi Hak’dan bilenler şeytândan tutmayalar (57/8)

Beyitte “buğday” simgedir. İmge, nefesine uymaktır. Gönderge ise Hz. Âdem ve Havvâ'nın cennetten indirilmesi hadisesidir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus daha vardır. O da “özellikle Bektaşilikte buğdayın Âdem'e Cebrail'in hediyesi olarak sunulduğunun düşünülmesidir.” (Altier 2022: 36).

Eyler idi satu-bâzâr bir pûl için girü bozar

Olmış bu dünyâdan bîzâr yensüz gönlek geydi gider (87/5)

Bu beyitte simge, “yensüz gönlek” ifadesidir. Kolsuz gömlek tabiriyle Yûnus Emre, kefeni imgelemektedir. Gönderge ise ölümedir.

İşit ne dir horûsunuz

Tanla virilür rûzunuz

Dost dergâhına dutgıl yüz

Tanla seher vaktinde tur (88/2)

Söz konusu bentte; simge “horûs” ifadesidir. İmge, müezzindir. Gönderge ise bentteki tüm tabirler ekseninde sabah namazıdır.

Dervîş oldur itden kaçır it besleyen kanlar içer

Kogıl hem it beslemegi it besleyen sekbân olur (97/3)

Beyitte simge “it” ifadesidir. Nefsi imgelemektedir. Gönderge, insan vücududur. Nefsi terbiye etmek ve böylelikle kendi vücudunun sultanı olmak vurgulanmaktadır.

Dünyâya gelen göçer bir bir şerbetin içer

Bu bir köprüdür geçer câhillere anı bilmez (103/4)

Beyitte “köprü” ifadesi simge konumundadır. Köprüden kasıt vahdete ulaşmak yoludur. Onun içindir ki çoğu defa kesret, vahdetin köprüsüdür. Bu durumu bilebilmek için irfan gereklidir. Böylelikle beyit, vahdet-i vücudu sembolize etmektedir.

Bu dünyâ bir gelindür yeşil kızıl donanmış

Kişi yeni geline bakubanı toyamaz (105/3)

Beyitte konu edilen “yeşil kızıl donanmış gelin” yani süslü gelin, simgedir. Burada imge, güzelliştir. Gönderge, dünyanın insanoğluna tatlı gelmesinedir.

‘İşkun selâsilinde zincire kim ki düşse

Âzâdlık istemez ol olsa vücûdı toprak (132/6)

Söz konusu beyitte simge, “zincîr” tabiridir. Köleliği imgelemektedir. Gönderge, deliliğin de bir çeşit kölelik olması yönüyle Mecnûn'adır.

Varlıkdur hicâb katı kim yıka bu hicâbı

Dost yüzünden nikâbı götürmege er gerek (135/3)

Beyitte simge, “nikâb” ibaresidir. İmge, perdedir. Gönderge, kul ile Allah arasındaki perdelerin kalkmasıdır. Bu da iman ile mümkün olabilir. Bilindiği üzere iman, 72 şubeden oluşur. Birinci şube, temizlik ve yetmiş ikinci şube de yoldaki engelleri kaldırmaktır. Burada kastedilen yol, manevî yoldur. İlgili beyit, söz konusu simge etrafında bu duruma işaret etmektedir.

Kara taşa su koyarsan elli yıl ısladurisan

Hemân taş yine bayagı hünerlü taş olur degül (157/3)

Burada “kara taş ve hünerli taş” tabirleri, simge konumundadır. Beyitte, seyr-i sülûk imgelenmektedir. Kara taş, ham olan bir kimseyi, hünerli taş ise tarikat yoluyla pişmiş bir kimseyi sembolize etmektedir. Gönderge, şeyh-derviş ilişkisindedir.

Şu beyitte durum daha açıktır:

Çeşmelerden bardagun toldurmadın korisan

Bin yıl anda turursa kendü tolası degül (158/5)

Erenler gelüp geçdiler dünyâyı koyup göçdiler

Havâya agup uçdılar bular hümâdur kaz degül (166/2) Bk. Örnek (1/2)

İsma’île çaldum bıçak bıçak ana kâr itmedi

Hak beni âzâd eyledi koçıla kurbândayıdum (168/8)

Beyitte, simge “bıçak” ifadesidir. İmge, bağlılık ve sözde durmadır. Gönderge ise telmih yoluyla (Sâffât, 37/102-107)’nin hatırlatılmasıdır.

Bu bizden öndin gelenler ma’nîyi pinhân didiler

Ben anadan togmış gibi geldüm ki ‘uryân eyleyem (173/7)

Söz konusu beyit, Yûnus Emre şiirinin vasfını ortaya koymak açısından nadide bir örnektir. Beyitte simge, “‘uryân” ifadesidir. İmge, çıplaktır. Gönderge, Yûnus Emre şiirinin anne sütü gibi olmasınadır.

Bir niçeye virdüm emir devlet ile sürdi ‘ömür

Yanan kömür kızan demür örse çeküç salan benem (193/6)

Beyitte “kömür, demür ve çeküç” ibareleri birer simgedir. İmge demirciliktir. Gönderge, Ene’l-Hak söyleminedir.

Tene yumuşak geymeyem cümlesinden fârig olam

Döşegümi toprak idüp yasdugumi taş eyleyem (197/3)

Beyitte; “yumuşak geymek, fârig olmak döşegin toprak olması ve yastığın taş bulunması” birer simgedir. İpek giymemek ve inzivada mütevazı bir hayat sürmek imgedir. Gönderge, dervişliğe ve daha geniş anlamda Hz. Peygamber’edir.

Dost sûreti gözgü durur bakan kendü yüzün görür

Gelsün o kendüsüz gelen ben râzumı ana direm (209/7)

Yûnus Emre, bu beyitte gözgü yani ayna kavramına dikkati çekmiştir. Ayna aynı zamanda tasavvufi bir kavramdır. Zaten Yûnus Emre de bu beyitte ayna kavramını tasavvufî mahiyette kullanmıştır. Kulların ilâhtan birer yansıma oldukları düşüncesine gönderim söz konusudur.

“Tasavvuf şiirinde, tecellî, varlık, gibi tasavvufî kavramlar, dervişin halet-i ruhiyesi, hayal, heyecan, hayret gibi duyguları, yani soyut kavramlar olan hal ve durumlar, somut unsurlarla birleştirilmiş; soyut kavramlar somut eşyalar ile biçimlendirilerek zihinde canlandırılmıştır. Böylece ayna da bazı kavram ve unsurların sembolü olmuştur. Sadece şiirde değil, tasavvufun nazariyatında da vahdet-i vücûd, eşyanın ve insanın mahiyeti, yaratılış ve tecellî gibi kavramlar izah edilirken ayna sembolü kullanılmıştır.” (Güler 2004: 2).

Bu açıklamadan da yola çıkılarak beyitte geçen aynanın bir simge olduğu, imgenin vahdet-i vücüt bulunduğu ve göndergenin de Allah’a yönelik olduğu rahatlıkla saptanabilir.

‘İsî yarım iğneyle yol bulmadı Hazret’e

Benüm bunca dilekle ya kanda sıgar rahtum (221/5)

Burada simge konumunda olan unsur “iğnedir”. İmge, dünya mâlîdır. Gönderge, Hz. İsâ’nın göklere yükseltilmesinedir. (Koçin 2009: 69-104). Söz konusu beyit:

“Hz. İsâ’nın 'urûcu (Allah’ın katına yükseltilmesi) sırasında üzerinde dünya malı olarak su içtiği bir tas, bir tarak ve bir iğne varmış. Birinin eliyle su içtiğini görünce tasını, başka birinin de parmaklarıyla saçını ve sakalını taradığını görünce de tarağını atmış. Dördüncü kata geldiğinde melekler tarafından üstü aranmış; üzerinde dünya eşyası olarak bir iğne bulununca da daha yukarı çıkmasına müsaade edilmemiştir.” (Akar 1987: 73). Biçiminde özetlenenecek vakıya telmihte bulunmaktadır.

Hız. İsâ’nın göğe yükseltilmesi, ayette de konu edilmiştir. (Nisâ, 4/157-158).

Kanâ’at hırkası içre selâmet başını çekdüm

Melâmet gönlegin biçdüm ‘ârif olup geyen gelsün (230/2)

Beyitte yer edinen “hırka” ve “gönlek” ibareleri birer simgedir. İmge, yine beyitte işaret edilen yetinme ve kınanma kavramlarıdır. Gönderge, dervişliktir. Zaten tasavvufta hırka vb. giysiler giymenin temel ilkesi de budur. (Uluç 2001-71-74).

Hezârân dürli hikmetler katunda söylenürise

Şekâvet penbesin hergiz kulagundan çıkarmazsın (235/2)

Beyitte simge, “kulağına pamuk tıkamak” ifadesidir. İmge, vurdumduymazlıktır. Gönderge, nefsi terbiye etmemeye yöneliktir.

Dervîşler Hakk’un dostı cânlarıdır Hak mesti

‘Işk şem’ini yakdılar pervâne olan gelsün (239/8)

Beyitte simge, “şem’ ve pervâne” kelimeleridir. İmge, aşktır. Gönderge, Şem’ ü Pervâne kıssasıdır. (Armutlu 1998).

Şükür bu deme geldük dostları bunda bulduk

Tuz-ekmek bile yidük ‘ışk demin oynar iken (243/7)

Tuz ekmek hakkı deyimi “Birinin ekmek yedirip iyilik ettiği kimse üzerindeki hakkı ya da söz konusu kişinin ona duyduğu gönül borcu” (Kırbaş 1991: 339) anlamında kullanılagelmiştir. Şiir söz konusu olduğunda özellikle halk şairleri bu duruma temas etmişleridir. (Özcan Tarihsiz: 101-109).

Bu istikamette beyitte, simge “tuz-ekmek hakkı” deyimidir. İmge, dostluktur. Gönderge, dervişliğidir.

Sen cânundan geçmedin cânân arzû kılursın

Bilden zünnâr kesmedin îmân arzû kılursın (255/1)

“Klasik Türk şiirinde sevgili puta benzetilir; onu aşırı derecede seven âşık ise putpereste teşbih edilir. Genellikle haç, zünnâr ve kiliselerdeki resimlerle tenasüp içinde bu benzetmeler yapılır. Sevgilinin güzelliğini gören herkes, sevgiliye taparcasına âşık olacaktır. Bu da teşbih ve istarelerde putperestlikle nitelenmiştir.” (Babür 2020: 168).

Beyitte simge “zünnâr” ifadesidir. İmge, imandır. Gönderge ise putperestliğidir.

Cihânda bir sınık saksıdan ötrü

Güherlerüm ziyâna satmışam ben (258/4)

Burada simge, “sınık saksı” ifadesidir. İmge, dünyadır. Gönderge, dünya mâlinadır.

Dem urmazdı Mansûr tevhîd-i Ene’l-Hak’dan

‘Işk dârına dost zülfi asmışdı beni ‘uryân (260/3)

Bu beyitte “dâr ve zülf” kelimeleri, birer simgedir. İmge, idam edilmektir. Gönderge, Hallâc-ı Mansûr’adır. Bu beyit, başka bir beyitle de açıklanabilir. Bunun için Necâtî Beg’e müracaat etmek gerekir:

Ayağı yer mi basar zülfine berdâr olanun

Zevk u şevk ile virür cân u seri döne döne

Bu beyitte de Haydar-ı Kerrâr’a gönderim söz konusudur.

Ölmeklik dirlik ola ölümsüz dirlik bula

Başlı gönül onula merhemi sen olasin (261/2)

“Mûtû kable ente mûtû / Ölmeden önce ölünüz” sözünü gönderge durumuna getiren söz konusu beyit, “merhem” simgesi etrafında biçimlenmiş ve böylelikle kalp kavramını imgelemiştir.

Sana erden ‘asâ gerek bu yolda

Tayanursan ‘asâya tayanasin (279/8)

“Bugün birçoklarınca kabul edildiği gibi asânın önce dinî-sihri, daha sonra siyasî veya adlî kudret ve salâhiyet timsali olarak kullanılması” (Köprülü ve Köprülü 1991: 450-542) şiire de yansımıştır. Şiir dilinde asa denince akla ilk Hz. Mûsâ gelir. Onun için bu beyitte, bir simge olan “asâ” ibaresi, dervişliği imgelemekte ve Hz. Mûsâ’ya gönderimde bulunmaktadır.

Gelsün beni ol öldüren külümü göge savuran

Ben Küntü kenze’ m mahfî’yem izhâr iden gelsün berü (287/7)

Söz konusu beyitte simge “kül” ifadesidir. İmge, ruhtur. Gönderge, insanoğlunun fakir ve hakir oluşudur.

Miskînlikten buldılar kimde erlik varısa

Nerdübândan yitdiler yüksekden bakarısa (299/1)

Mitoloji ve dinde ayrı bir yeri ve önemi olan “merdiven” (Sümer 2018: 257-269) bir kültürel unsur olarak Yûnus Emre şiirinde simge konumundadır. İmge, beyitte görüldüğü üzere tepeden bakmaktır. Gönderge, kibir kavramındadır.

Bu dünyânun misâli benzer bir degirmene

Gaflet anun sepedi bu halk ögünen dâne (313/1)

“Edebiyatımızın klasik döneminde yazılmış şiirlerinde değirmenin daha çok öğütücü özelliği üzerinde durulur. Değirmenin bu özelliği dünyanın geçiciliğine ve insanın içindeki durumuna işaretler taşır.” (Gülşen 2013: 78). Söz konusu beyitte de yapılan açıklamanın izlenimlerini görmek mümkündür. Yani beyitte, “değirmen, sepet ve dâne” birer simgedir. İmge, insan hayatıdır. Gönderge, derviş olup olmamaya yöneliktir. Bu hususta Ahmet Hamdi Tanpınar’ın şu sözlerini hatırlamakta da yarar vardır:

Başım sükûtu öğüten,
Uçsuz bucaksız değirmen.

İçim muradına ermiş,

Abasız, postsuz bir derviş.

Senün kaşun turmadın ok atar yay kurmadın

İsrâfil sûr urmadın niçe cânlar uyana (320/9)

Beyitte “kaş, ok ve yay” ibareleri birer simgedir. İmge, Allah ile Peygamber’i arasında “iki yay aralığı kadar ya da daha az kaldı.” mealindeki vakiadır. Gönderge, (Necm, 53/9)’adır. Burada ok, Allah’ın birliğini ve dirliğini yay ise Peygamber’inin O’na ulaşmasını sembolize etmektedir.

Tanlacak turı gelgil elüni suya urgıl

Üç kez salâvât virgil andan bakgıl güneşe (341/2)

Beyitte simge, “güneş” ifadesidir. İmge, Allah’ın ta kendisidir. Gönderge, sabah namazıdır. Sabah erken vakitte kalmak, abdest almak, salât u selam getirmek ve nihayet sabah namazını kılmak için yöneldiğin kiblede ilâhını bulmanın öğütlendiği söz konusu beyit, bu yönüyle tam da bir namaz metaforu çağrıştırır.

Vay bu ayrılık firâkı dünyâ kime kaldı bâkî

Hak Çalab’um olmuş sâkî kadeh sunar kullarına (345/2)

Beyitte “sâkî ve kadeh sun-” ibareleri birer simgedir. İmge, bezm-i elesttir. Gönderge, (A’râf, 7/172)’yedir. Bu beyiti, Hoca Dehhânî dilinden de okumak mümkündür:

Bir kadehle bizi sâkî gamdan âzâd eyledi

Şâd olsun gönli anun gönlümi şâd eyledi

Topragı kadarladı sûreti hat bağladı

Durgurdu dört âleti adın insân eyledi (358/3)

Beyitte “dört âlet” simge konumundadır. Dört âletten kasıt, anâsır-ı erbaadır. İnsan, bu şiirde imgedir. Gönderge, var oluşadır.

İndi öküzi ol la’în âl ile kızdurmaga

Sinek ile Hak Çalap öküzi elden kodı (369/2) Bk. (407/5)

Togruluk mancınığı istigfâr taşıyıla

Togru vardı atıldı yıkıldı nefis kal’ası (375/5)

Söz konusu beyitte “mancınık, taş ve kal’a” birer simgedir. Doğruluk, tövbe ve ölmeden önce ölmeyi imgelemektedir. Gönderge, nefis terbiyesinedir.

Şu beyitler de aynı doğrultudadır:

Kazdı kahır kazmasıla cânda cefâ ocagını
Çaldı nefsümün boynına himmet eri bıçagını (376/2)

Rahmet suyuyıla yudı gönlüm evin ap-arıca
Hıdmet kapusundan ana sundı şükür ayagını (376/3)

Bu dünyede bir nesneye yanar içüm göyner özüm
Yigid iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi (388/4)

Beyitte simge, “gök ekini” ibaresidir. Taze ekini simgelemektedir. Gençken ölmeye gönderim söz konusudur.

İbrâhîm Halîl geldi Ka’be’ye bünyâd urdı
Oglına bıçak çaldı İsmâîl kurban kanı (396/3)

Bu beyitte “Ka’be” ifadesi bir simgedir. Vahdeti imgelemekte ve Hz. İbrahim ile İsmail’e gönderimde bulunmaktadır.

Sarrâflığı öğrenmeyen bu gevheri boncuk sanur
Varur virür yok nesneye bilmez neye satdugını (400/5)

Beyitte “gevher ve çocuk” ibareleri birer simgedir. Değer ve değersizliği imgeler. Gönderge, insanın kıymetinedir. Nitekim eşref-i mahlûkat olan insan Şeyh Gâlib’in dilinde şöylece övülmüştür:

Hoşça bak zâtına kim zübde-i ‘âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen

Eger âyîne bir olsa bakan bir
Gören bir görinen bin bin görindi (411/9)

Beyitte, “âyîne” yani ayna ifadesi bir simgedir. Aslolanın sûrete yansımasını imgeler. Gönderge, “Mü’min mü’minin aynasıdır.” sözünedir.

SONUÇ

Yûnus Emre, iyi bir mutasavvıf olduğu kadar iyi de bir şairdir. Şiirleri, sade sanatlarla örülüdür. Onun şiirinde yer edinen simgeler ve simgecilik bunun apaçık kanıtıdır. Yûnus Emre şiirinde simgecilik, *Dîvân*'ının tümünde işlenmiş gibidir. Onun şiirinde yer bulan simgecilik, simge-ime-gönderge üçlüsünün bir bileşkesidir. Şiirinde yer bulan her bir simge, muhakkak bir imgeyi ve ilgili imge de en az bir göndergeyi işaret etmektedir. Verilen örnek metinler, bu durumun somut tezahürüdür. Öte yandan Yûnus Emre'nin simgeci anlatımı, onun dil ile üslubunun gayet de sarîh olmasını sağlamıştır. Yûnus Emre, böylelikle çağdaşlarına ve kendinden sonra gelenlere de rehber olmuştur. Elbette ki onun şiiri, bir dervişin yaşadıklarının kaleme alınması eksenlidir. Ancak bu durum, Yûnus Emre şiirinin çağlarüstü olmasını tesis etmiştir. İşlediği insan ve vahdet-i vücud teması, yaşanmış ve yaşatılmıştır. Üstatlarından aldıklarını en iyi derecede harmanlayıp sarf eden Yûnus Emre, kendi diliyle bu durumu çok güzel bir biçimde simgeleştirmiştir:

Yûnus ne hoş dimişsin bal u şeker yimişsin

Ballar balını buldum kovanum yagmâ olsun (271/8)

Yûnus Emre'nin şiiri, gerçekten de hoş bir söylem arz eder. Okuyanına ve yaşayanına tatlı bir haz bağışlar. Onun şiirini kendine rehber edinen her bir kimse muhakkak ki aslolana ulaşır. Kaybedecekleri kazanacaklarının yanında hiç hükmünde kalacaktır.

İşaret edilen beyit, aynı zamanda Yûnus Emre şiirinin simgeciligi ve ondaki simge-ime ve gönderge üçlüsünün güzel bir örneğidir. "Bal, şeker, ballar balı ve kovan" bu beyitte birer simgedir. Bal ve şeker, Yûnus Emre'nin şiirinin lezzetini ortaya koyan birer simgedir. Ballar balı, ilâhî kasteden bir simgedir. Kovan da bir insanın varını yoğunu ve belki de amel defterini simgeler. Böylelikle beyitte, söz ve Allah'a ulaşmanın sırrı imgelenmektedir. Gönderge ise "insan olabilme ve vahdet-i vücud sırrına erişme" noktasıdır.

Tüm bu söylemler ve verilen örnek(ler) göstermelidir ki Yûnus Emre şiiri, simgelerle örülüdür. Aynı zamanda Yûnus Emre, simgeci bir şairdir. Onun şiir dili, işlediği simgeler bakımından bir imgeler hazinesi sunar. Şiirinde yer edinen göndergeler ise onun şiirinin manevî iktibaslar ve telmihlerle örülü olduğunu yansıtır.

Özetle "Yûnus Emre Şiirinde Simge ve Simgecilik" başlıklı bu yazı, Yûnus Emre'nin anlam dünyasını ortaya koyarken onun şiir ve şairliğine dair bir hassasiyeti de gündeme getirmiş oldu. Böylelikle metin eksenli yapılması planlanan çalışmalara bir tasarı sağlanmış oldu.

KAYNAKÇA

- Aça, Mehmet (2021). "Yunus Emre'de Anlam Arayışı". *Yazıt Kültür Bilimleri Dergisi*. 1 (1): 1-9.
- Açıkgöz, Namık (2021). "Yûnus Emre'nin Şiirlerinde Yaratılış Fikri". *DEÜİFD Türk Kültürünü Mayalayanlar Özel Sayısı*. 73-88.
- AKAR, Metin (1987). *Türk Edebiyatında Manzum Mi'rac-nameler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Aksoy Arıkan, Rabia (2021). "Kültürlerarasılık Çerçevesinde Yunus Emre Şiirinin Çevirilerinde Tasavvuf Terminolojisi". *Türk Dili*. 70 (837): 44-61.
- Aktaş, Hasan (2003). *Yeni Türk Şiirinde Yunus Emre Okulu ve Misyonu*. Yort Savul Yayınları.
- Altier, Semiha (2022). "Anadolu Türk Kültüründe Buğday / Başak ve Görsel Dile Aktarımı". *Kültür Araştırmaları Dergisi*. 12: 30-62.
- Altuntaş ve Şahin (2011). *Kur'an-ı Kerim Meâli*. 12. Baskı, Ankara: Yenigün Matbaacılık.
- Armutlu, Sadık. (1998). *Zâtînin Şem' ü Pervânesi (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Babür, Yusuf (2020). "Klasik Türk Şiirinde Gayr-i İslami İnanç Unsurlarının Kullanımı". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 30 (2): 165-188.
- Batıslam, H. Dilek (2002). "Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları: Hümâ, Anka ve Simurg". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*. I: 185-208.
- Çapraz, Erhan (2018). "Âşık Tarzı Yer ile Gök Destanlarının İcrâ Bağlamında İşlevselliği Üzerine Bir Değerlendirme". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 44: 43-56.
- Çelebioğlu, Âmil (1988). "Âb-ı Hayat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 1. İstanbul. 3-4: <https://islamansiklopedisi.org.tr/> (Erişim Tarihi: 07. 03. 2023).
- Çukurlu, Talip (2010). *Yûnus Emre Dîvânı'nda Teşbih*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Durmuş, İlhami (2021). "Türk Kültür Çevresinde At". *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 5 (1): 1-12.
- Eziler Kıran, Ayşe (1994). "Göndergenin Gücü ve Gerçeklik". *Dilbilim Araştırmaları* <http://dad.boun.edu.tr/> (Erişim Tarihi: 06. 04. 2023).
- Gökalp, Haluk (2009). "Risâletü'n-Nushiyye'de Tahkiyevî Unsurlar". *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 4 (2): 518-554.
- Gülakan Kaman, Sevda (2015). "Baykuş Kelimesi ve Baykuşla İlgili İnançlar Üzerine". *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 10 (8): 1137-1154.

- Güler, Zülfi (2004). "Şeyh Galib Divanında Ayna Sembolü". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 14 (1): 103-121.
- Gülşen, Hacer (2013). "Değirmen Motifi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme". *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 50: 78-90.
- Işık, Mustafa (2017). "'Toplum Gemisi' Hadisinin Sübut Ve Anlama Çalışması". *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 8 (1): 73-104.
- İncidağı, Aliye Serap (2015). *Mevlâna'nın Mesnevî'sinde Yer Alan Bitki ve Meyvelerin Tasavvuf Dünyasındaki Sembolik Anlamları*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Karabulut, Mustafa (2015). "İmge Kavramı ve Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerinde İmge". *Turkish Studies*. 10 (4): 603-618.
- Kırbaş, Mengüç (1991). *Deyimler Sözlüğü* Ankara: Koza Yayınları.
- Koçak, Orhan. (Tarihsiz) *İmgenin Halleri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Koçin, Abdulhakim (2009). "Divan Şiirinde Hz. İsa". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 19: 69-104.
- Köprülü, M. Fuad ve Köprülü, Orhan F. (1991). "Asâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 3. İstanbul. 450-452: <https://islamansiklopedisi.org.tr/> (Erişim Tarihi: 07. 03. 2023).
- Nesâî, "Taṭbîk", 78.
- Önkal, Ahmet ve Bozkurt, Nebi (1993). "Cami". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 7. İstanbul. 91-92: <https://islamansiklopedisi.org.tr/> (Erişim Tarihi: 07. 03. 2023).
- Özcan, Hüseyin (Tarihsiz). "Halk Şairlerinin Dilinde Tuz". *Millî Folklor*. 13 (52): 101-109.
- Özdemir, Mehmet (2020). "Yunus Emre'de Kozmolojinin Estetik Sunumu". *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* 6 (3): 493-518.
- Özerol, Nazmi (2021). "Klasik Türk Şiirinde "Ömr"e Dair". *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*. 7 (2): 429-462.
- Sümer, Necati (2018). "Mitolojik ve Dinsel Bir Yükseliş Simgesi Olarak Merdiven Motifi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 18 (1): 257-269.
- Şanlı, İsmet (2009). "Yunus Emre'nin İnsana, İnsanlığa Bakışı ve Günümüze Mesajları". *Turkish Studies*. 4 (2): 955-961.
- Şimşek, Selami (2022). "Yûnus Emre Dîvân'ında Çiçek Sembolizmi". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*. 25 (49): 29-54.
- Tatçı, Mustafa (2008). *Yûnus Emre Külliyyâtı Yûnus Emre Dîvânı Tenkitli Metin (2)*. İstanbul: H Yayınları.
- Tavukçu, Orhan Kemâl (2019). "Türk Kültüründe Kadeh Metaforu". *Konferans*. Erişim Tarihi: 05.03.2023.

Tavukçu, Orhan Kemâl (2022). "Anttan Peymaneye Kadeh". *Panel*. Erişim Tarihi: 05.03.2023.

Tavukçu, Orhan Kemâl (2022). *Yûnus Emre ve Dîvânı*. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

Turancı ve Özgen (2018). "Türk Kültüründe Ağaç Sembolizmi ve Filmlere Yansımaları". *Etkileşim*. 154-171.

Uluç, Tahir (2001). *Tasavvuf Geleneğinde Hırka Giymek ve Giydirmek*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Yakit, İsmail (2002). *Yunus Emre'de Sembolizm Çıktım Erik Dalına*. Ankara: KB Yayınları.

Yaylagül, Özen (2014). "Yunus Emre'nin Kavram Dünyası". *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*. Eskişehir, s. 449-459 (<http://bilgelerzirvesi.org>). (E. T. 29. 03. 2023).

Yazar İlyas vd. (2021). "Kültürümüzün Mihenk Taşlarından Yunus Emre'de Vahdet Anlayışı ve Birlik Çağrısı". *DEÜİFD Türk Kültürünü Mayalayanlar Özel Sayısı*, 203-232.

Yıldırım, Ali "Mevlânâ'nın Eserlerinde Kuş Sembolizmi". *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 6 (Mayıs 2015): 235-247.

Yûnus Emre Kitabı (2017). Ed. Orhan Kemâl Tavukçu. Aksaray: Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları.